
Polski i amerykański wymiar sprawiedliwości
w czasie i po pandemii COVID-19

Udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości

Piotr Sołowij

Opracował: Piotr Sołowij

Redakcja: Bartosz Pilitowski i Daria Hofman

Współpraca: Samuel Shannon

Korekta: Sunniva Szczepanowska-Lay

Projekt graficzny, skład i łamanie: Michał Popiela

Zdjęcie na okładce: Crazy City Lady / shutterstock.com

Wydawca: Fundacja Court Watch Polska

AMBASADA
STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

Raport został wydany w ramach projektu pt. „Polski i amerykański system prawny w czasie i po pandemii COVID-19” współfinansowanego przez Ambasadę Stanów Zjednoczonych w Polsce.

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons:

© ⓘ ⓘ ⓘ ⓘ Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych
4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

ISBN 978-83-959265-6-3

Toruń 2021

Fundacja
Court Watch Polska

Spis treści

Wprowadzenie	4
Polska	5
Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.....	5
Ławnicy – omówienie instytucji	6
Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości <i>sensu stricte</i> i <i>sensu largo</i>	9
Wpływ pandemii na udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości	10
USA	16
System sędowniczy i prawo do sądu w amerykańskiej Konstytucji	16
Udział amerykańskich obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości	18
Ława przysięgłych – zarys funkcjonowania instytucji.....	19
<i>Amicus curiae</i> w amerykańskim systemie wymiaru sprawiedliwości.....	22
Wpływ pandemii na udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych Ameryki	22
English Summary	25

Wprowadzenie

Wymiar sprawiedliwości na całym świecie stoi wobec wielu wyzwań, które przyniósł bezprecedensowy rozwój technologiczny ostatnich kilkudziesięciu dekad. W dodatku nieustannie pojawiają się nowe wyzwania, czego dowodem jest obecnie trwająca pandemia COVID-19. Sądy, korzystając ze swojej eksperckiej wiedzy, powinny podejmować trafne decyzje i wydawać mądre wyroki, a jednocześnie dbać o to, by obywatele byli odpowiednio włączani w sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Bez tego trudno o społeczną akceptację orzeczeń wydawanych przez sędziów. Niniejszy raport jest próbą przyjrzenia się, jak polscy i amerykańscy obywatele uczestniczą w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w dobie pandemii COVID-19.

Pierwsza część opracowania została poświęcona sytuacji w Polsce. Na początku zaprezentowano model udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości zapisany w polskiej Konstytucji. Następnie omówiono instytucję ławników, będącą głównym sposobem,

w jaki obywatele mogą uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. W kolejnej części przedstawiono, jak zmiany legislacyjne wprowadzone w związku z pandemią wpłynęły na obecność obywateli w procesie wymierzania sprawiedliwości. Na końcu przedstawiono pomysły na wprowadzenie do polskiego porządku prawnego instytucji sędziów pokoju. Mają one w założeniu zwiększyć wpływ obywateli na funkcjonowanie sądów.

Druga część raportu została poświęcona omawianemu zagadnieniu na terenie Stanów Zjednoczonych. Prezentację rozpoczęto od przedstawienia odnoszących się do tego tematu zapisów Konstytucji wraz z odpowiednimi poprawkami. Następnie omówiona została instytucja ławy przysięgłych: jej rodzaje – Petit Jury oraz Grand Jury, kto może w nich zasiadać i na jakich zasadach. Na koniec tej części pokazano, jak pandemia COVID-19 wpłynęła na funkcjonowanie ław przysięgłych w amerykańskich sądach.

Polska

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Konstytucja reguluje udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w następujący sposób:

Art. 182

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa.

Twórcy Konstytucji nie uregulowali udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sposób obszerny. Ustrojodawca pozostawił dookreślenie tego zagadnienia na poziomie ustawowym. Tak sformułowana norma konstytucyjna doprowadziła do istotnych trudności interpretacyjnych. Ma to odzwierciedlenie w różnych stanowiskach doktryny prawniczej. Jedni badacze wskazują, że jest to zasada ustrojowa, a w konsekwencji „udział obywateli powinien stanowić regułę w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”. Drudzy stoją na stanowisku, że norma ta ma jedynie charakter upo-

ważniająco-odsyłający, przez co stali przyzwolenie „dla ustawodawcy na wprowadzenie mechanizmów tego rodzaju uczestnictwa”¹. W związku z tym niedookreśleniem Konstytucji, aby rozstrzygnąć te problemy, trzeba sięgnąć po wykładnię, która uwzględni też inne normy konstytucyjne – wykładnię holistyczną. Biorąc pod uwagę treść art. 10 ust. 2 dotyczącego trójpodziału władzy² oraz art. 173 Konstytucji stanowiącego o niezależności i odrębności sądów³, a także orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego można dojść do wniosku, że omawiany tu art. 182 nie powinien być rozumiany w sposób,

1 R. Piotrowski, Konstytucyjne wyznaczniki udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości [w:] R. Piotrowski (red.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021

2 Art. 10. 1 *Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej.*
2. *Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały.*

3 Art. 173 *Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz.*

który ogranicza prawo do sądu zawarte w art. 45 Konstytucji. Oznacza to, że obywatele nie mogą przejąć roli, która jest zarezerwowana, zgodnie z ustawą zasadniczą, sędziom⁴.

Ławnicy – omówienie instytucji

Kwestie ogólne

W ramach granic zarysowanych przez Konstytucję obywatele biorą udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, wspierając w tym zakresie sędziów, lecz nie zastępując ich. W Polsce udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości umożliwia obywatelom instytucja ławnika. Na poziomie ustawowym norma konstytucyjna, ujęta w art. 182, jest realizowana przez szereg zapisów zawartych w ustawie prawo o ustroju sądów powszechnych (dalej: ustawa p.u.s.p.), kodeks postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) oraz kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.). Miejsce i rolę ławników w postępowaniach sądowych, ogólnie wskazuje art. 4 p.u.s.p.:

Art. 4 § 1 W sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej.

§ 2 Przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami i asesorami sądowymi.

Ławnicy w zakresie orzekania są niezawisli i podlegają jedynie Konstytucji oraz ustawom. Ławnik nie może przewodniczyć na rozprawie i naradzie ani też wykonywać czynności sędziego poza rozprawą, chyba że ustawa stanowi inaczej⁵.

Kadencja ławników trwa cztery lata kalendarzowe następujące po roku, w którym dokonano jego wyboru. Gdy zostanie on wybrany dodatkowo, poza planowanymi wyborami ławników, jego kadencja wygasa z upływem kadencji ogółu ławników. Po upływie kaden-

---

4 R. Piotrowski, Konstytucyjne wyznaczniki udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości [w:] R. Piotrowski (red.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021

5 Zob. art. 169 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2072) (dalej: ustawa p.u.s.p)

cji ławnicy mogą brać udział jedynie w sprawach, w których brali udział, do czasu ich zakończenia⁶.

Ławnik, aby móc zostać wybrany, musi spełniać szereg kryteriów zgodnie z ustawą prawo o ustroju sądów powszechnych:

- mieć obywatelstwo polskie i korzystać z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- być nieskazitelnego charakteru;
- ukończyć 30 lat;
- być zatrudnionym, prowadzić działalność gospodarczą lub mieszkać w miejscu kandydowania co najmniej od roku;
- nie mieć więcej niż 70 lat;
- być zdolnym, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków ławnika;
- mieć co najmniej wykształcenie średnie lub średnie branżowe⁷.

Jednocześnie funkcji ławnika nie mogą sprawować następujące osoby:

- osoby zatrudnione w sądach powszechnych i innych sądach oraz w prokuraturze;
- osoby wchodzące w skład organów, od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego;
- funkcjonariusze Policji oraz inne osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw i wykroczeń;
- adwokaci i aplikanci adwokaccy;
- radcy prawni i aplikanci radcowscy;
- duchowni;
- żołnierze w czynnej służbie wojskowej;
- funkcjonariusze Służby Więziennej;
- radni gminy, powiatu i województwa⁸.

Ławnikiem można być tylko w jednym sądzie. W przypadku orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy ławnik musi wykazywać się szczególną znajomością spraw pracowniczych⁹.

⁶ Zob. art. 165 ustawy p.u.s.p.

⁷ Zob. art. 158 ustawy p.u.s.p.

⁸ Zob. art. 159 ustawy p.u.s.p.

⁹ Zob. art. 158 oraz 159 ustawy p.u.s.p.

Ławnicy w sprawach cywilnych

W postępowaniu cywilnym zasadą jest orzekanie w składzie jednego sędziego zgodnie z art. 47 k.p.c. W § 2 znajdziemy katalog spraw rozpoznawanych w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Do tego katalogu zaliczają się następujące sprawy:

- **Z zakresu prawa pracy:** ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia i o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy; naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu i o roszczenia z tym związane; odszkodowanie lub zadośćuczynienie w wyniku stosowania mobbingu.
- **Z zakresu stosunków rodzinnych:** rozwód, separacja, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, rozwiązanie przysposobienia.

Zgodnie z art. 509 k.p.c. sąd rozpatruje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników również sprawy o przysposobienie, rozpatrywane w pierwszej instancji.

Ławnicy w sprawach karnych

Podobnie jak w sprawach cywilnych, w sprawach karnych zasadą, zgodnie z art. 28 § 1 k.p.k., jest rozpoznawanie spraw przez jednego sędziego.

Ławnicy orzekają w sprawach o zbrodnie (czyli czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata albo karą surowszą) w składzie jeden sędzia i dwóch ławni-

ków (art. 28 § 2 k.p.k.). Sąd pierwszej instancji może również zarządzić rozpoznanie sprawy w takim składzie, ze względu na szczególną zawziętość lub wagę sprawy (art. 28 § 3 k.p.k.). Gdy ustawa przewiduje w danej sprawie karę dożywotniego pozbawienia wolności sąd orzeka w składzie dwóch sędziów i trzech ławników (art. 28 § 4 k.p.k.).

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości *sensu stricte* i *sensu largo*

W kontekście udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości warto również zasygnalizować istnienie innych form, w jaki mogą to robić. Nie będą one mieściły się dokładnie w ramach normy z art. 182 Konstytucji, ale możemy określić je jako udział *sensu largo*¹⁰. Do takich instytucji możemy zaliczyć:

Udział przedstawicieli społecznych w procesie karnym – art. 90 i 91 k.p.k.

Organizacje społeczne mogą zgłosić swój udział w postępowaniu sądowym, jeżeli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub interesu indywidualnego objętego zadaniami statutowymi organizacji, w szczególności ochrony wolności i praw człowieka. Na udział organizacji społecznej zgodę musi wyrazić przynajmniej jedna ze stron biorących udział w sprawie. Sąd może dopuścić do udziału organizacji w sprawie, bez zgody stron, w przypadku, gdy leży to w interesie wymiaru sprawiedliwości.

Poręczenie społeczne – art. 271 § 1 k.p.k.

W postępowaniu karnym jeden ze środków zapobiegawczych również można uznać za udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości *sensu largo*. Jest to poręczenie społeczne. W trakcie trwającego postępowania sąd może przyjąć od pracodawcy, kierownika szkoły lub uczelni, a także od dowódcy wojskowego poręczenie, że oskarżony stawi się na każde wezwanie i nie będzie w sposób bezprawny utrudniał postępowania¹¹.

10 M. Laskowski, Granica udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości [w:] R. Piotrowski (red.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021, s. 77

11 J. Kosonoga, Przejawy udziału czynnika społecznego w procesie karnym – zagadnienia wybrane, [w:] K. Ślebza (red.), *Studia i analizy Sądu Najwyższego*. Tom VI, Warszawa 2012

Amicus curiae – opinia przyjaciela sądu

Jest to wywodząca się ze starożytności, a dokładnie z prawa rzymskiego instytucja polegająca na zgłoszeniu przez np. organizację społeczną opinii, w której wskazuje sądowi badającemu sprawę na różne ważne aspekty rozpatrywanej sprawy. *Amicus curiae* nie jest ujęta w żadnych przepisach, ma charakter zwyczajowy. Takie opinie w swoich orzeczeniach uwzględniały takie instytucje, jak Europejski Trybunał Praw Człowieka czy polski Trybunał Konstytucyjny.

Wpływ pandemii na udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości

---

Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – ograniczenie roli ławników w postępowaniu cywilnym

W maju 2021 roku Sejm uchwalił ustawę, która nowelizuje sposób procedowania spraw cywilnych. Jedną ze zmian, które wprowadza ustawa jest poszerzenie składów jednoosobowych w pierwszej i drugiej instancji. Nowelizacja sprawia, że regułą staje się skład w postaci jednego sędziego.

Art. 15zszs1. 1 *W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, zwanej dalej „Kodeksem postępowania cywilnego”:*

4) w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną złożoność lub precedensowy charakter sprawy.

Konsekwencją tego rozwiązania jest praktycznie całkowite wyeliminowanie z orzekania w sprawach cywilnych ławników. Uzasadnieniem dla wprowadzanych zmian jest potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa w trakcie pandemii

COVID-19. Rozwiązanie to eliminuje udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości zapisany w art. 182 Konstytucji w sprawach cywilnych. Ten fakt budzi istotne wątpliwości ławników. W szczególności w kontekście możliwości prowadzenia posiedzeń zdalnych, które zapewniają bezpieczeństwo w trakcie zagrożenia epidemicznego¹².

W lipcu 2021 roku Rzecznik Praw Obywatelskich, w związku z sygnałami docierającymi do niego ze strony stowarzyszeń ławników sądowych, wystosował pismo do Ministra Sprawiedliwości, w którym wskazywał na możliwość niekonstytucyjności wprowadzonych rozwiązań oraz zwracał się z prośbą o podjęcie odpowiednich działań legislacyjnych.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich wprowadzone ustawą z dnia 28 maja 2021 r. zmiany są niekonstytucyjne, pozbawiają społeczeństwo istotnych gwarancji proceduralnych, uniemożliwiają ławnikom wykonywanie funkcji, do której zostali powołani, a przy tym nie można ich usprawiedliwić stanem zagrożenia epidemicznego panującym w kraju. Zgodnie z art. 182 Konstytucji RP, udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa. Należy jednak zauważyć, że wprowadzone ustawą z dnia 28 maja 2021 r. ograniczenia powodują prawie całkowite wydrążenie tej konstytucyjnej normy z treści¹³.

Minister Sprawiedliwości w odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich zaznaczył, że:

W ocenie Ministerstwa Sprawiedliwości nie sposób uznać, aby wprowadzone regulacje naruszały art. 182 Konstytucji RP.

Minister Sprawiedliwości zwracał uwagę na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (zob. postanowienie z dnia 25 maja 2017 r. Ts 73/17), fakt, że udział ławników w procesie orzekania nie został wyeliminowany w ogó-

le, a jedynie ograniczony w sprawach rozpoznawanych wg. przepisów k.p.c. w I i II instancji na czas trwania pandemii. W odpowiedzi zwracano również uwagę, że wprowadzenie tych rozwiązań było podyktowane koniecznością ochro-

---

12 M. Kryszkiewicz, COVID-19 wyeliminował ławników z sądów cywilnych, <https://serwisy.gazeta-prawna.pl/orzeczenia/artykuly/8146957,covid-19-wyeliminowal-lawnikow-z-sadow-cywilnych.html> [dostęp: 12.08.2021 r.]

13 Rzecznik Praw Obywatelskich, Wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z dnia 13.07.2021 r. sygn. VII.510.55.2021.PKR, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/RPO_do_MS_lawnicy_13.07.2021.pdf [dostęp: 13.09.2021 r.]

ny zdrowia i życia obywateli w trakcie trwającego zagrożenia epidemicznego. Tym samym Ministerstwo Sprawiedliwości nie planuje zmian we wprowadzonych przepisach¹⁴.

Warto również zwrócić uwagę, że te działania ustawodawcy wpisują się w szerszy trend widoczny na przestrzeni ostatnich lat polegający na marginalizacji roli ławników w toczących się postępowaniach¹⁵.

Sędziowie pokoju – propozycje legislacyjne

Jednym ze sposobów zwiększenia udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości może być wprowadzenie instytucji sądów oraz sędziów pokoju. Od kilku lat pomysł wprowadzenia tej instytucji do polskiego porządku prawnego jest podnoszony przez różne środowiska. Jako przykład można wskazać tutaj np. *Białą księgę w sprawie wprowadzenia do polskiego porządku prawnego instytucji sądów (sędziów) pokoju* przygotowaną pod redakcją prof. Piotra Kruszyńskiego oraz dr. Michała Jabłońskiego dla ugrupowania Kukiz¹⁶.

Możliwość powołania oraz sposób, w jaki można to zrobić był również przedmiotem zainteresowania Fundacji Court Watch Polska. Efektem tego była publikacja *Jak zwiększyć udział obywateli w polskim wymiarze sprawiedliwości?*

Wprowadzenie sądów oraz sędziów pokoju może korzystnie wpłynąć na wzrost zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości, a także zwiększyć realizację prawa do sądu. Aby to się udało, zmiany powinny być realizowane w warunkach konsensusu politycznego i społecznego oraz wprowadzane stopniowo, w oparciu o wcześniej przeprowadzony pilotaż. Pierwszym etapem powinno być zwiększenie zaangażowania obywateli w sprawowanie funkcji ławników wraz z wprowadzeniem niezbędnych modyfikacji w pełnieniu roli ławnika. Ten cel mógłby być zrealizowany poprzez przygotowanie atrakcyjnej oferty szkoleniowej oraz możliwość stopniowego zwiększania uprawnień, aby po odpowiednim czasie ławnicy mogli ubiegać się o stanowisko

14 Minister Sprawiedliwości, Odpowiedź na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich sygn. DLPC-V.053.4.2021, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowiedz_MS_12.08.2021.pdf, [dostęp: 13.09.2021 r.]

15 M. Laskowski, Granica udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości [w:] R. Piotrowski (red.), *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021, s. 81-83

16 P. Kruszyński, M. Jabłoński, *Białą księgę w sprawie wprowadzenia do polskiego porządku prawnego instytucji sądów (sędziów) pokoju*, <http://stanislawtyszka.pl/wp-content/uploads/2018/11/BIA%C5%81A-KSI%C4%98GA-ws.-wprowadzenia-instytucji-s%C4%85d%C3%B3w-pokoju-1.pdf> [dostęp: 14.12.2021 r.]

sędziów pokoju. Wprowadzenie instytucji sądów pokoju powinno sięgać po tradycję polskich sądów kompromisarskich i promować społeczne wzorce ugodowego kończenia sporów. Istotne jest również, aby wybór sędziów pokoju był dokonywany przez obywateli, a proces wyborczy opierał się w większym stopniu na ocenie predyspozycji kandydatów przez lokalne komisje doradcze niż tradycyjnej kampanii wyborczej¹⁷.

Infografika 1. Etapy wprowadzania zmian w zakresie zwiększenie udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości.

W marcu 2021 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸, jak również Minister Sprawiedliwości¹⁹ zapowiedzieli rozpoczęcie prac nad projektem ustawy wprowadzającej sądy pokoju do polskiego porządku prawnego. W listopadzie

17 B. Pilitowski, Jak zwiększyć udział obywateli w polskim wymiarze sprawiedliwości?, https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2020/11/udzial_obywateli_FCWP.pdf [dostęp: 14.12.2021 r.], s. 4

18 Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Powołanie zespołu ds. sędziów pokoju <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,2122,powolanie-zespolu-ds-sedziow-pokoju.html> [dostęp: 14.12.2021 r.]

19 Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, Sędziowie pokoju – sprawiedliwość blisko ludzi, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/sedziowie-pokoju--sprawiedliwosc-blisko-ludzi> [dostęp: 14.12.2021 r.]

2021 roku projekt ustawy o sędach pokoju wraz z ustawą Przepisy wprowadzające ustawę o sędach pokoju zostały skierowane przez Prezydenta do Sejmu (druki sejmowej nr 1760²⁰ i 1761²¹).

W prezydenckim projekcie ustawy przyjęto, że sędziowie pokoju będą wybierani w wyborach na zasadach i w trybie przewidzianym w Kodeksie Wyborczym wraz z odpowiednimi modyfikacjami wynikającymi z projektowanej ustawy. Kadencja sędziego pokoju wynosić ma 6 lat. Urząd sędziego pokoju będzie mogła sprawować osoba, która ukończyła wyższe studia prawnicze oraz przez co najmniej trzy lata wykonywała czynności wymagające wiedzy prawniczej bezpośrednio związanej ze świadczeniem pomocy prawnej, stosowaniem lub tworzeniem prawa. Projekt ustawy zakłada, że sędziowie pokoju będą orzekać w sprawach cywilnych, co do zasady w przedmiocie zaważenia do próby ugodowej, alimentów, spraw o naruszenie posiadania oraz rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym – jeżeli przepis szczególny tak stanowi. Z zakresu prawa karnego sędziowie pokoju mają orzekać w drobnych sprawach

karnych i sprawach o wykroczenie m.in. w przypadku części przestępstw przeciwko mieniu, gdy jego wartość będąca przedmiotem przestępstwa albo wyrządzonej przestępstwem szkody nie przekracza 10 000 zł.

Instytucja sądów i sędziów pokoju spotkała się również z szerszym zainteresowaniem parlamentarzystów, czego efektem było przygotowanie przez różne ugrupowania polityczne swoich projektów ustaw. Posłowie związani z Klubem Parlamentarnym Koalicja Obywatelska przedstawili projekt ustawy o obywatelskich sędziach handlowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1378²²). Projekt ustawy zakłada, że sędziowie pokoju będą wybierani w głosowaniu tajnym przez sejmiki wojewódzkie. Kandydatem na to stanowisko będzie mogła być osoba, która spełni odpowiednie wymogi, w tym będzie posiadała odpowiednie doświadczenie i praktykę z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej. Obywatelscy sędziowie handlowi mieliby orzekać w sprawach gospodarczych oraz innych sprawach z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących

---

20 Druk nr 1760 - Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o sędach pokoju., <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1760>, [dostęp: 14.12.2021 r.]

21 Druk nr 1761 - Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o sędach pokoju., <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1761>, [dostęp: 14.12.2021 r.]

22 Druk nr 1378 - Poselski projekt ustawy o obywatelskich sędziach handlowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw., <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1378>, [dostęp: 14.12.2021 r.]

do właściwości sądów gospodarczych na podstawie odrębnych ustaw. Posłowie Klubu Parlamentarnego Koalicja Polska przygotowali projekt ustawy o sądach pokoju oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1762²³). Projekt ustawy zakłada, że sędziowie pokoju będą spełniać wymogi analogiczne do kandydatów na urząd sędziego sądu rejonowego. Wybory na sędziów pokoju mają być przeprowadzane wraz z wyborami do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, a kandydatów będzie mógł zgłaszać ograniczony krąg podmiotów m.in. prezesi sądów rejonowych czy okręgowych albo grupa przynajmniej 50 obywateli. Do właściwości sądów pokoju należeć mają, w sprawach cywilnych m.in. sprawy o prawa majątkowe, świadczenia, gdzie wartość przedmiotu sporu nie przekracza 10 000 zł czy dotyczące najmu lokalu mieszkalnego. W sprawach karnych sądy pokoju mają rozpatrywać sprawy zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności lub

pozbawienia wolności do roku. Z kolei w projekcie ustawy o sądach pokoju posłów Koalicyjnego Klubu Parlamentarnego Lewicy (druk sejmowy nr 1763²⁴) sędziowie pokoju powinni m.in. mieć wyższe wykształcenie prawnicze oraz mieć co najmniej roczne doświadczenie w stosowaniu prawa w organie władzy publicznej. Osoba spełniająca warunki wyboru na stanowisko sędziego pokoju może zgłosić chęć kandydowania przewodniczącemu rady gminy wraz z 50 podpisami poparcia mieszkańców tej gminy. Następnie po publicznym przesłuchaniu, w głosowaniu tajnym rada gminy wybiera dwóch kandydatów i przedstawia ich zgromadzeniu ogólnemu sądu rejonowego, które ostatecznie wybiera sędziego pokoju. Sądy pokoju, w tej koncepcji, mają orzekać po raz pierwszy w sprawach cywilnych o roszczenie pieniężne, jeżeli wartość przedmiotu sporu nie przekracza 20 tysięcy złotych. Sądy pokoju nie orzekają ww. przypadkach, gdy sprawa jest rozstrzygana w postępowaniu odrębnym.

---

23 Druk nr 1762 - Poselski projekt ustawy o sądach pokoju oraz o zmianie niektórych innych ustaw., <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1762>, [dostęp: 14.12.2021 r.]

24 Druk nr 1763 Poselski projekt ustawy o sądach pokoju., <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1763>, [dostęp: 14.12.2021 r.]

USA

System sędziowski i prawo do sądu w amerykańskiej Konstytucji

Ramą dla funkcjonowania amerykańskiego, federalnego wymiaru sprawiedliwości jest artykuł III Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki, w szczególności sekcja 1 i 2. Dwa pierwsze artykuły Konstytucji są poświęcone władzy ustawodawczej i wykonawczej. Artykuł III odnosi się do władzy sędziowskiej i stanowi, że zostanie ona powierzona Sądowi Najwyższemu oraz niższym sądom, które mogą zostać utworzone w późniejszym czasie przez Kongres. W sekcji 1 znajdziemy również mechanizmy zapewniające niezawisłość sędziowską w postaci gwarancji dożywotnio zajmowanego stanowiska oraz nienaruszalności wynagrodzenia. W sekcji 2 zapisany został zakres spraw, znajdujących się w gestii sądów federalnych. Ich kognicja rozciąga się m.in. na sprawy rozpatrywane według praw i traktatów obowiązujących w Stanach Zjednoczonych Ameryki, członków korpusu dyplomatycznego, jak również spory między stanami czy obywatelami. W tej sekcji znajdziemy także wytyczne co do właściwości instancyjnej poszczególnych sądów. W ostatnim akapicie znajdziemy również ważną wytyczną, w kontekście sprawowania federalnego wymiaru sprawiedliwości przez społeczeństwo:

Wszystkie sprawy karne, z wyjątkiem spraw wszczętych w trybie impeachmentu, będą rozpatrywane przez sądy przysięgłych, w tym stanie, w którym popełniono przestępstwo. Jeżeli nie popełniono go w granicach któregośkolwiek stanu, proces będzie się toczył w miejscu lub miejscach przewidzianych przez Kongres ustawą²⁵.

Wiele istotnych elementów, z punktu widzenia udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, znajduje się w poprawkach do Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki, w szczególności w poprawkach V, VI

oraz VII, które w większości przypadków Sąd Najwyższy uznał, jako mające też zastosowanie wobec poszczególnych stanów i ich sądów w ramach tzw. *incorporation doctrine*.

²⁵ Artykuł III, Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, tłum. A. Pułło, Warszawa 2002, s. 49-51

Poprawka V

Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za zbrodnię główną lub inne hańbiące przestępstwo bez aktu oskarżenia uchwalonego przez wielką ławę przysięgłych z jej własnej inicjatywy lub na wniosek prokuratora, chyba że chodzi o sprawę dotyczącą lądowych lub morskich sił zbrojnych albo milicji w czynnej służbie podczas wojny lub niebezpieczeństwa publicznego. Nie wolno też nikomu za to samo przestępstwo wymierzać dwukrotnie kary na życiu lub zdrowiu. Nikt nie może być zmuszony do zeznawania w sprawie karnej na swoją niekorzyść ani też zostać bez prawidłowego wymiaru sprawiedliwości pozbawiony życia, wolności lub mienia. Własność prywatną można przejąć na użytek publiczny tylko za sprawiedliwym odszkodowaniem²⁶.

Poprawka VI

*Przy ściganiu przestępstw przysługuje oskarżonemu prawo do szybkiego i publicznego procesu **przed bezstronnym sądem przysięgłych tego stanu i okręgu**, w którym przestępstwo zostało popełnione; określenie tego okręgu musi wynikać z wydanej uprzednio ustawy. Oskarżony ma też prawo do zawiadomienia o rodzaju i podstawie oskarżenia, do konfrontacji ze świadkami oskarżenia, wezwania do obowiązkowego stawiennictwa środków obrony oraz do pomocy prawnej przy obronie²⁷.*

Poprawka VII

*W prowadzonych według prawa powszechnego sprawach cywilnych, w których wartość przedmiotu sporu przekracza dwadzieścia dolarów, **utrzymuje się właściwość sądu przysięgłych**, a fakty, ustalone przez taki sąd, nie mogą być ponownie ustalane przez jakikolwiek sąd Stanów Zjednoczonych według innych zasad, niż wynikające z prawa powszechnego²⁸.*

---

26 Poprawka V, Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, tłum. A. Pułło, Warszawa 2002, s. 56

27 Poprawka VI, Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, tłum. A. Pułło, Warszawa 2002, s. 56

28 Poprawka VII, Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, tłum. A. Pułło, Warszawa 2002, s. 56-57

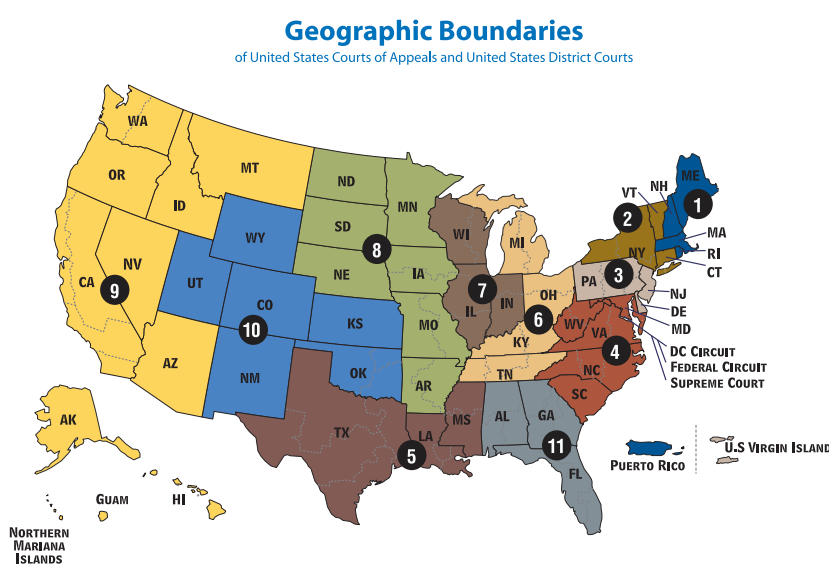
Obecnie wymiar sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych na szczeblu federalnym składa się z następujących sądów:

- Sądu Najwyższego (ang. *Supreme Court*);
- Trzynastu Sądów Apelacyjnych (ang. *Courts of Appeals*);

• Dziewięćdziesięciu czterech Sądów Okręgowych (ang. *District Courts*).

Oprócz nich wymiar sprawiedliwości w każdym ze stanów jest sprawowany przez stanowe sądy, które rozpatrują sprawy niezastrzeżone dla sądów federalnych²⁹.

Mapa 1. Właściwość miejscowa federalnych sądów apelacyjnych i sądów okręgowych w Stanach Zjednoczonych. Źródło grafiki: United States Courts³⁰.

Udział amerykańskich obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości

Amerykanie mogą uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości poprzez ławy przysięgłych. Jest to kluczowa instytucja, istniejąca zarówno na szczeblu federalnym jak i stanowym,

dzięki której mogą mieć oni wpływ na przebieg procesów sądowych w swoim kraju. W porównaniu z ławnikami w Polsce można zauważyć, że ławy przysięgłych są zdecydowanie mocniej zako-

²⁹ United States Courts, Court Role and Structure, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/court-role-and-structure>, [dostęp: 12.08.2021 r.]

³⁰ https://www.uscourts.gov/sites/default/files/u.s._federal_courts_circuit_map_1.pdf [dostęp: 12.08.2021 r.]

zrzenie w tamtejszej kulturze prawnej. Ma to odzwierciedlenie chociażby w kulturze popularnej. Są one obecne w wielu filmach czy książkach. Jako przykłady można wskazać m.in. powieść „Zabić drozda” czy film „Dwunastu gniewnych ludzi”. Jak zatem w rzeczywistości wygląda udział Amerykanów i Amerykanek w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz jak wpłynęła na niego pandemia COVID-19?

Ława przysięgłych – zarys funkcjonowania instytucji

W ramach amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości funkcjonują dwa rodzaje ław przysięgłych: Petit Jury –

tzw. mała ława przysięgłych oraz Grand Jury tzw. wielka ława przysięgłych.

Petit Jury (mała ława przysięgłych)

Mała ława przysięgłych podejmuje decyzje w sprawach karnych w zakresie tego, czy pozwany popełnił zarzucane mu przestępstwo, a w sprawach cywilnych, czy pozwany wyrządził powodowi zarzucaną mu szkodę. Jedynym zadaniem ławy jest ustalenie faktów, według wskazówek sędziego, który tłumaczy przysięgłym, jakie prawo ma być zastosowane w danej sprawie (mała ława jest zatem tzw. *trier of fact*). Zwykle ława liczy sobie od 6 do 12 osób. Proces przed tym rodzajem ławy przysięgłych

jest jawny. Oskarżony lub pozwany ma prawo stawienia się przed ławą, może składać zeznania oraz powoływać świadków. Ława przysięgłych decyduje o tym, czy oskarżony jest winny zarzucanego mu czynu, a w postępowaniu cywilnym o tym, czy powód dowiódł zasadności swojego roszczenia³¹. Ten typ ław przysięgłych istnieje we wszystkich stanach, chociaż nie zawsze musi być stosowany podczas procesu (zamiast ławy decydować w sprawie może sędzia w tzw. *bench trial*).

Grand Jury (wielka ława przysięgłych)

Wielka ława przysięgłych, w przeciwieństwie do Petit Jury, obowiązuje jedynie w niektórych stanach, a same Stany Zjednoczone są jedynym dużym państwem na świecie korzystającym

z tej instytucji. Zadaniem wielkiej ławy przysięgłych jest ustalenie, czy istnieje prawdopodobny dowód (ang. *probable cause*), który daje podstawę do sądenia, że dana osoba popełniła przestęp-

---

³¹ United States Courts, Types of Juries, <https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/types-juries>, [dostęp: 12.08.2021 r.]

stwo i powinna stanąć przed sądem. Na szczeblu federalnym, dowody przeprowadza prokurator federalny. Ten rodzaj ławy przysięgłych występuje w federalnych sprawach karnych. W przypadku uznania dowodów przez ławę przysięgłych prokurator

wnosi do sądu akt oskarżenia. Wielka ława przysięgłych liczy od 16 do 23 osób. Jej obrady nie są otwarte dla publiczności, a oskarżeni i ich adwokaci nie mają prawa do stawiania się przed wielką ławą przysięgłych³².

Kto może zostać członkiem ławy przysięgłych?

Aby móc zostać członkiem ławy przysięgłych należy spełnić następujące kryteria:

- być obywatelem Stanów Zjednoczonych;
- ukończyć 18 rok życia;
- zamieszkiwać w danym okręgu sądowym przynajmniej rok;
- władać językiem angielskim w stopniu pozwalającym wypełnić formularz kwalifikacyjny;
- nie mieć fizycznych i psychicznych przeciwwskazań do zasiadania w ławie przysięgłych;
- nie być w stanie oskarżenia o przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności dłuższą niż rok;

- nie być skazanym za przestępstwo, z wyjątkiem sytuacji, w których prawa obywatelskie zostały przywrócone.

W ławach przysięgłych na poziomie federalnym nie mogą zasiadać przedstawiciele następujących grup zawodowych, jeżeli pełnią swoje obowiązki w pełnym wymiarze etatu:

- członkowie sił zbrojnych w służbie czynnej;
- zawodowi strażacy i policjanci;
- funkcjonariusze publiczni we władzach federalnych, stanowych i lokalnych, gdy wykonują obowiązki publiczne w pełnym wymiarze godzin³³.

³² Tamże, [dostęp: 12.08.2021 r.]

³³ United States Courts, Juror Qualifications, <https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/juror-qualifications> [dostęp: 12.08.2021 r.]

Excuses from Jury Service, czyli usprawiedliwienie z pełnienia obowiązków członka ławy przysięgłych

W przypadku, gdy ktoś nie może lub nie chce zasiadać w ławie przysięgłych, może skorzystać z instytucji usprawiedliwienia z pełnienia obowiązków członka ławy przysięgłych – (ang. *Excuses from Jury Service*). Każdy spośród 94 federalnych okręgów sądowych ma własne zasady, dotyczące usprawiedliwień związanych z zasiadaniem w ławie przysięgłych. Najczęściej z takiej możliwości mogą skorzystać określone grupy zawodowe albo obywatele w odpowiednim wieku np. po osiągnięciu 70 lat. Z usprawiedliwienia mogą

również skorzystać osoby, które w ciągu dwóch ostatnich lat brały już udział w pracach ławy przysięgłych.

Sąd może także zwolnić daną osobę z pracy w ławie przysięgłych z powodu „nadmiernych trudności lub skrajnych niedogodności” (ang. *undue hardship or extreme inconvenience*). W tym celu należy napisać do sądu odpowiednie pismo i umotywić jakie trudności stoją na przeszkodzie. Taką sprawę rozpatruje sąd, według własnego uznania. Od decyzji nie przysługuje odwołanie do żadnego innego organu³⁴.

Wynagrodzenie za zasiadanie w ławie przysięgłych

Ławnikom zasiadającym w ławach przysięgłych, przysługuje wynagrodzenie w wysokości 50\$ za dzień pracy. W zależności od rodzaju ławy przysięgłych, po przekroczeniu odpowiedniej ilości dni, wynagrodzenie może wzrosnąć do 60 \$ za dzień. Ławnikom przysługuje również zwrot uzasadnionych kosztów transportu oraz dieta pokrywająca koszty wyżywienia i niezbędnego noclegu.

W czasie wykonywania obowiązków ławnika, jego pracodawca może wypłacać mu wynagrodzenie, nie jest jednak do tego zobligowany. Odpowiednie zapisy ustawy o ławie przysięgłych zakazują jakiegokolwiek dyskryminacji z powodu podjęcia się obowiązków ławniczych³⁵.

³⁴ Tamże, [dostęp: 12.08.2021 r.]

³⁵ United States Courts, Juror Pay, <https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/juror-pay> [dostęp: 12.08.2021 r.]

Amicus curiae w amerykańskim systemie wymiaru sprawiedliwości

Instytucja *amicus curiae* jest również znana w amerykańskiej praktyce wymiaru sprawiedliwości. Z opinią przyjaciela sądu może wystąpić osoba albo grupa, która chce, aby sąd rozpatrując daną sprawę zwrócił szczególną uwagę na pewne jej aspekty. W postępowaniu przed Sądem Najwyższym możliwość zgłaszania *amicus curiae* normuje Reguła 37. Regulaminu Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych określając treść,

format i okoliczności opinii. W postępowaniu przed sądami federalnymi zastosowanie ma Reguła 29. Federalnych Zasad Postępowania Odwoławczego. Na poziomie stanowym *amicus curiae* jest regulowana odpowiednimi przepisami stanowymi. Oprócz możliwości przekazania pisemnej opinii, w sądach apelacyjnych niekiedy zdarza się, że opinia jest wyrażana w formie wystąpienia ustnego³⁶.

Wpływ pandemii na udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych Ameryki

W przypadku polskiego wymiaru sprawiedliwości instytucja ławnika od kilkunastu lat ulega marginalizacji. Tym samym udział polskiego społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości ulega ograniczeniu. Wprowadzone zmiany legislacyjne, tak jak było wskazane we wcześniejszej części opracowania, sprawiły, że udział ławników został zredukowany praktycznie do zera. W przypadku amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości poprzez uczestnictwo w ławach

przysięgłych. Jest to instytucja mająca ogromny wpływ na sądownictwo i trudno wyobrazić sobie bez niej amerykańskie sądy. Tym samym wpływ pandemii miał zdecydowanie dalej idące skutki niż w polskich sądach.

W początkowej fazie pandemia sprawiła, że praca sądów, a tym samym ław przysięgłych uległa zawieszeniu. Rozprawy z udziałem przysięgłych, wielkie ławy przysięgłych oraz inne posiedzenia sądowe zostały odroczone ze względu na ochronę zdrowia i życia wszystkich uczestniczących osób. Tam, gdzie pró-

³⁶ Legal Information Institute, Amicus Curiae, https://www.law.cornell.edu/wex/amicus_curiae [dostęp 13.09.2021 r.]

bowano kontynuować pracę sądów, napotkano problemy z obsadzeniem ław przysięgłych, w szczególności dotyczyło to osób w wieku powyżej 60 lat. W związku z tym, że ze względu na swój wiek były w największym stopniu zagrożone ciężkim przebiegiem COVID-19 rezygnowały w uczestnictwie w postępowaniach³⁷.

Po pierwszym okresie, który w dużej mierze sparaliżował funkcjonowanie sądów, rozpoczęto prace mające umożliwić ponowne funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Ponieważ sytuacja była bezprecedensowa, nikt nie wiedział jakie rozwiązania będą optymalne, aby przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-COV-2. Aby pomóc w odnalezieniu się w tej sytuacji poszczególnym sądom specjalna grupa, złożona z sędziów federalnych, dyrektorów sądów, przedstawicieli federalnej społeczności obrońców i Departamentu Sprawiedliwości, w ramach prac Grupy Zadaniowej ds. sądownictwa COVID-19 przygotowała raport pt. „Prowadzenie procesów z udziałem ławy przysięgłych i zwoływanie wielkich ław przysięgłych w epoce COVID-19” (ang. *Conducting Jury Trials and Convening Grand Juries in the Age of COVID-19*). Raport zawie-

rał wskazówki, na jakie obszary swojej działalności powinny zwrócić uwagę sądy:

- rodzaj i ilość środków ochrony osobistej potrzebnych do przyjęcia ławników, publiczności, adwokatów, członków prasy i świadków;
- uwzględnianie obaw przysięgłych dotyczących ochrony ich zdrowia od samego początku procesu;
- podróż ławników do i z budynku sądu;
- procedury społecznego rozproszenia i gruntownego sprzątnia pomieszczeń sądowych;
- usadzenie ławników i innych uczestników w sposób ograniczający zagrożenia dla zdrowia.

Autorzy raportu zwracali w nim uwagę, że udział ław przysięgłych w procesie stanowi jeden z najważniejszych elementów amerykańskiego systemu wymiaru sprawiedliwości i wynika bezpośrednio z Konstytucji oraz poprawek do niej. Zwracali również uwagę, że ze wskazówek należy korzystać umiejętnie tzn. nie wszystkie będą miały zastosowanie w danym sądzie i czasie³⁸.

37 United States Courts Courts Suspend Jury Trials in Response to Coronavirus, <https://www.uscourts.gov/news/2020/03/26/courts-suspend-jury-trials-response-coronavirus> [dostęp: 12.08.2021 r.]

38 United States Courts Judiciary Issues Report on Restarting Jury Trials, <https://www.uscourts.gov/news/2020/06/10/judiciary-issues-report-restarting-jury-trials> [dostęp: 12.08.2021 r.]

Sądy wznawiając swoją pracę mierzyły się z różnymi wyzwaniami. Z jednej strony musiały zapewnić bezpieczeństwo przysięgłym, którzy podejmowali decyzje w konkretnych sprawach, z drugiej opóźnienia w procedowaniu spraw narażały aresztowanych na przetrzymywanie w niebezpiecznych, z epidemicznego punktu widzenia, warunkach w oczekiwaniu na decyzję ławy przysięgłych. Sędziowie podkreślali też, że podejmowane przez nich działania w dużej mierze spotkały się z pozytywną reakcją zarówno przysięgłych, jak i prokuratury³⁹.

Wobec kolejnej fali zakażeń w listopadzie 2020 roku sądy, po etapie odmrażania postępowań z udziałem ław przysięgłych, ponownie zostały zmuszone do zawieszenia lub ograniczenia działań⁴⁰.

Sądy w trakcie trwania pandemii działały w ramach dynamicznej strategii *gating*. W zależności od tego, czy lokalne warunki epidemiczne polepszały się czy pogarszały, sądy podejmowały decyzję o bieżącym funkcjonowaniu. O tym, jak skomplikowana i trudna pod względem decyzyjnym jest sytuacja świadczą chociażby kolejne dylematy, z którymi zmierzyć musiały się sądy, czyli kwestia szczepień. Czy szczepienia mogą lub powinny być wymagane od ławników i personelu medycznego oraz w jakim wymiarze należy przestrzegać ścisłego dystansu społecznego od osób, które się zaszczepiły. Większość dyrektorów sądów mówiła w rozmowach, że nie wymaga szczepień, natomiast w dalszym ciągu utrzymuje w swoich sądach reżim sanitarny związany z COVID-19⁴¹.

39 United States Courts Grand Juries Carry on During Pandemic, <https://www.uscourts.gov/news/2020/10/27/grand-juries-carry-during-pandemic> [dostęp: 12.08.2021 r.]

40 United States Courts Courts Suspending Jury Trials as COVID-19 Cases Surge, <https://www.uscourts.gov/news/2020/11/20/courts-suspending-jury-trials-covid-19-cases-surge> [dostęp: 12.08.2021 r.]

41 United States Courts, As COVID-19 Cases Fall, Juries Get Back to Work, <https://www.uscourts.gov/news/2021/05/27/covid-19-cases-fall-juries-get-back-work> [dostęp: 12.08.2021 r.]

English Summary

Justice systems around the world are facing many challenges brought by the unprecedented developments of the last decades. In addition, new challenges are constantly emerging as evidenced by the still ongoing Covid-19 pandemic. Courts in any country should make just and wise decisions based on their experience. At the same time legislators should ensure that citizens have an ability to contribute to the administration of justice, because without this ability it is difficult to build societal trust and confidence in the judgments issued by judges. This report is an attempt to provide an overview of how Polish and American citizens participate in their respective justice systems, and what impact the pandemic has had on their participation.

The first part of the report was devoted to the situation in Poland. First, we present the somewhat vague model of citizen participation in the judicial process described in the Polish Constitution. Next, the institution of lay judges is discussed, which is the main way in which citizens can participate in both civil and criminal cases. After that we discuss how recent

legislative changes introduced due to the pandemic have influenced the ability of Poles to participate in the administration of justice. Finally, we consider the current government's proposal to introduce into the Polish legal system the institution of justices of the peace, who are supposed to increase the influence of citizens on the functioning of courts.

The second part of the report was dedicated to the same topic in the United States. As opposed to Poles, Americans play a significantly more important role in civil and criminal cases – they are indispensable participants, especially in the latter cases. First, we present the provisions of the Constitution regulating the functioning of the federal court system together with the relevant amendments that outline how and when American society can participate in court proceedings. Then, we discuss the two types of juries used in the US, the Petit Jury and the Grand Jury, who can be a juror and on what terms. Lastly, we also discuss how the pandemic affected the functioning of juries in US courts.

Fundacja Court Watch Polska

Sądy oraz wymiar sprawiedliwości stoją przed wieloma wyzwaniami, które przyniósł bezprecedensowy rozwój technologiczny ostatnich kilkudziesięciu dekad. W ostatnim czasie do tych wyzwań dołączyła pandemia COVID-19. Sądy, korzystając ze swojej eksperckiej wiedzy, powinny podejmować trafne decyzje i wydawać mądre wyroki, a jednocześnie dbać o to, by obywatele byli odpowiednio włączani w sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Bez tego trudno o społeczną akceptację wydawanych orzeczeń.

Publikacja przedstawia instytucje prawne umożliwiające włączenie się obywateli Polski i Stanów Zjednoczonych Ameryki w sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. W pierwszej części zaprezentowano ujęcie zagadnienia w Konstytucji RP oraz to jak w polskim porządku prawnym uregulowano insty-

tucję ławnika. Następnie przedstawiono wpływ pandemii na obecność obywateli w sądach wraz z postulowanymi w tym okresie zmianami polegającymi na wprowadzeniu instytucji sądów oraz sędziów pokoju. W drugiej części przedstawiono odpowiednie zapisy Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki w zakresie udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz zarysowano funkcjonowanie ław przysięgłych. W raporcie wskazano również z jakimi wyzwaniami mierzył się w pandemii COVID-19 amerykańskie sądy oraz jak sobie z nimi radziły.

Raport został opracowany w ramach projektu pt. „Polski i amerykański system prawny w czasie i po pandemii COVID-19” współfinansowanego przez Ambasadę Stanów Zjednoczonych w Polsce.

ISBN 978-83-959265-6-3

9 788395 926563 >